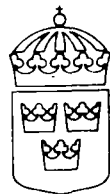

Lagutskottets betänkande

1986/87:11

om förhållandet mellan upphovsrätt och tryckfrihet

LU
1986/87:11

Sammanfattning

I betänkandet behandlas två motioner vari framförs önskemål om en begränsning av det upphovsrättsliga skyddet till förmån för yttrandefriheten.

På lagutskottets begäran har konstitutionsutskottet yttrat sig över motionerna. Yttrandet har intagits som *bilaga* till betänkandet.

Lagutskottet avstyrker bifall till motionerna. Till betänkandet har fogats en reservation (fp).

Motionsyrkanden

Motion 1985/86:L245 av Karin Ahrlund och Birgit Friggebo (båda fp) vari yrkas att riksdagen beslutar att hos regeringen begära särskild utredning av förhållandet mellan de upphovsrättsliga och tryckfrihetsrättsliga reglerna i enlighet med de utgångspunkter som angivits i motionen.

Motion 1985/86:L254 av Nic Grönvall (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag om garantier för tryckfriheten också i de fall då litterär upphovsrätt kan hävdas till tryckta alster som innehåller information av stort allmänt intresse.

Gällande ordning

Upphovsrättsliga regler

Regler om författares, kompositörers och konstnärers rätt till sina verk finns i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk. Fotografers rättigheter till sina bilder regleras i lagen (1960:730) om rätt till fotografisk bild. Fotografilagens bestämmelser ansluter nära till upphovsrättslagens regelsystem.

Upphovsrättslagen ger skydd inte bara åt alster av uphovsmannens andliga, skapande verksamhet, s. k. egentlig upphovsrätt, utan även åt vissa rättigheter som står uphovsrätten nära, s. k. närstående rättigheter. Sådana närstående rättigheter avser bl. a. utövande konstnärers, t. ex. musikers, skådespelares och fonogramframställares intressen.

Den egentliga uphovsrätten omfattar enligt 1 § uphovsrättslagen "litterärt eller konstnärligt verk" (auktorverk). Utöver att vara av litterär eller konstnärlig art måste ett auktorverk ha uppnått ett visst mått av självständighet och originalitet eller vad man ibland brukar kalla verkshöjd. Samma sak kan också uttryckas så, att en produkt är ett verk, om den praktiskt sett

inte har kunnat framställas av två personer oberoende av varandra. Utanför skyddet faller därför idéer och uppslag som flera kan tänkas komma på, vanliga nyhetsmeddelanden, vardagliga samtal, enklare nyttoföremål och andra prestationer av rutinmässig eller alldaglig karaktär. Däremot krävs det inte att verket har något konstnärligt eller litterärt värde. Också s. k. dålig konst och litterärt undermåliga alster skyddas som verk.

Det upphovsrättsliga skyddet avser inte — till skillnad från exempelvis patentet — själva idén eller tanken bakom verket utan det sätt på vilket idén eller tanken omsatts i praktiken, dvs. den litterära eller konstnärliga utformningen av den. I princip hindrar alltså upphovsrättslagen inte att någon annan än upphovsmannen utnyttjar idén eller tanken bakom en produkt för att skapa ett eget verk.

Vissa auktorverk undantas helt från upphovsrätt. Enligt 9 § första stycket undantas bl. a. i princip sådana allmänna handlingar som utgörs av författningar, beslut av myndighet, av svensk myndighet avgivna yttranden samt officiella översättningar av sådana texter. Av 9 § andra stycket följer emellertid att vissa verk, även om de ingår i handling som avses i första stycket, är föremål för upphovsrätt i större eller mindre omfattning, nämligen officiell karta, alster av bildkonst, musikaliskt verk och diktverk. 10 § undantar fotografi, som, oavsett om det har verkskvalitet, enbart skyddas av fotografilagen.

Auktorverken indelas i två huvudkategorier, litterärt verk och konstnärligt verk. Många verk tillhör dock båda grupperna. Ett litterärt verk kan vara av skönlitterär (och då även av konstnärlig) art, t. ex. roman eller dikt. Det kan också vara av beskrivande art, såsom en vetenskaplig framställning eller en kvalificerad teknisk beskrivning.

Ett konstnärligt verk kan vara ett konstverk, dvs. alster av bildkonst (måleri, konstnärlig teckning, skulptur m. m.), byggnadskonst eller brukskonst. Det kan också vara ett musikaliskt verk (även när verket framträder i notskrift) eller ett sceniskt verk i den form verket framträder på scenen. I skriftform är det dock ett litterärt verk. Filmverk är en särskild kategori av enbart konstnärligt verk, skilt från sceniskt verk.

Auktorverken kan också indelas i originalverk (enligt 1 §) och bearbetningar (enligt 4 §). Som exempel på bearbetningar kan nämnas översättningar, självständiga omarbetningar av en bok, filmatisering av en roman, arrangerande av ett sångstycke som ett orkesterstycke samt vissa kvalificerade regiprestationer. I princip har upphovsmannen till ett verk rätt att bestämma om verket skall bearbetas eller översättas. Så länge verket i sin översatta eller bearbetade form har kvar sitt individuella tankeinhåll i den utformning som upphovsmannen gett det omfattas verket i sin nya gestalt av den ursprungliga upphovsrätten. Samtidigt kan emellertid bearbetaren eller översättaren få en mer eller mindre självständig rätt till bearbetningen eller översättningen. Det krävs då att bearbetarens nytillskott till originalverket fyller kraven på ett verk, skapat i fri anslutning till originalverket. Det kan nämnas att travestier och parodier i princip betraktas som nya och självständiga verk.

Ett auktorverk kan framträda i många olika former. Det kan vara fixerat på ett materiellt underlag, dvs. i ett exemplar. Exemplar av verket är inte

blott en bok eller en tidningsartikel eller en målning som kan ge en omedelbar upplevelse av verket, utan också en grammofonskiva, en filmremsa, en trycksats, en matris osv., som endast omedelbart kan ge en sådan upplevelse. Verket kan också framträda i obeständig form, t. ex. i uppläsarens ord, tonerna av ett musikstycke, i bilden på filmduken eller televisionsskärmen. Alla former vari verket framträder faller inom dess skyddssfär, även bearbetningar.

Upphovsrätt uppkommer utan några formaliteter, så snart upphovsmannen har gjort det skapade verket på något sätt tillgängligt för annan. En sådan uppkommen, ursprunglig upphovsrätt kan endast tillkomma den fysiska person som skapat verket. En juridisk person, t. ex. ett filmföretag, kan inte vara upphovsman.

Om inte annat visas får man anse den vara upphovsman som på sedvanligt sätt, t. ex. på en boks titelblad, har angivits såsom sådan. Är upphovsmannen anonym, äger utgivaren, om sådan är nämnd, och eljest förläggaren, företräda upphovsmannen, till dess denne träder fram (7 §).

När ett verk har flera upphovsmän, vilkas bidrag inte utgör självständiga verk, t. ex. då flera har skrivit en revyvisa, tillkommer upphovsrätten dem gemensamt, men de kan var för sig beivra intrång i rätten (6 §).

Upphovsrättens innehåll består av förfoganderätt, som i huvudsak skyddar det ekonomiska värdet av verket, och ideell rätt (droit moral), som i huvudsak skyddar det ideella värdet.

Förfoganderätten innebär enligt 2 § en principiell ensamrätt att utnyttja verket genom att framställa exemplar av verket (mångfaldiganderätt) och att göra verket tillgängligt för allmänheten i ursprungligt eller ändrat skick, i bearbetning eller översättning, i annan litteratur eller konst eller i annan teknik.

Rätten att göra verket tillgängligt för allmänheten kan uppdelas i två former. Den första är rätten att framföra verket offentligt (framföranderätten), den andra kan kallas "exemplarrätten".

Att framföra ett verk offentligt betyder att presentera verket för allmänheten i obeständig form, att läsa upp en dikt, spela ett musikstycke, visa en film, utsända ett verk i ljudradio eller television osv. Ett framförande är offentligt, när det sker på en plats dit allmänheten äger tillträde. Härmed jämställs det fall, att framförandet anordnas i förvärvsverksamhet inför en större sluten krets, framför allt på en större arbetsplats (s. k. industrimusik).

Exemplarrätten är en rätt att förfoga över redan färdiga exemplar genom att sprida dem till allmänheten, dvs. till någon som inte tillhör den närmaste familje- eller vänkretsen, eller att visa dem offentligt t. ex. i ett skyltfönster eller på en utställning. En viktig inskränkning finns dock i exemplarrätten. Sedan ett litterärt eller musikaliskt verk givits ut får exemplar som omfattas av utgivningen spridas vidare och visas offentligt.

Upphovsmännens ensamrätt enligt 2 § är blott en huvudregel som är inskränkt genom ett antal stadganden i 2 kap. Utformningen av dessa stadganden grundar sig på en bestämd avvägning mellan upphovsmännens och samhällets intressen.

Undantagen i 2 kap. är vanligen utformade som "fria förfoganden", dvs. verket får utnyttjas utan tillstånd av upphovsmannen och utan ersättning.

Som exempel på sådana undantag kan nämnas att man får för enskilt bruk framställa enstaka exemplar av offentliggjort verk. Sådana exemplar får inte användas för annat ändamål. Vidare är det tillåtet att citera ur offentliggjorda verk om det sker i överensstämmelse med god sed och i den omfattning som behövs för ändamålet. I tidningar och tidskrifter får också tas in artiklar i religiösa, politiska och ekonomiska dagsfrågor från andra tidningar och tidskrifter under förutsättning att förbud mot eftertryck inte är utsatt. Slutligen kan nämnas att vid information om dagshändelser genom radio och TV får verk som syns och hörs under dagshändelsen återges i den omfattning som betingas av informationssyftet.

I 24 och 24 a §§ finns särskilda regler om myndigheters handlingar. Be-
träffande sådana handlingar gäller att de även om de enligt 9 § omfattas av upphovsrätt får återges utan upphovsmannens samtycke. Vissa begränsningar finns dock. Enligt 24 a § skall allmän handling utan hinder av upphovsrätt tillhandahållas i den ordning som tryckfrihetsförordningen stadgar.

De huvudsakliga reglerna om upphovsmannens ideella rätt (droit moral) återfinns i 3 §, som behandlar rätten att anges som upphovsman (droit à la paternité) och rätten att motsätta sig förvanskningar och andra angrepp mot verkets integritet (droit au respect).

Droit à la paternité innebär, att upphovsmannens namn skall anges vid utnyttjande av verket "i den omfattning och på det sätt god sed kräver". Droit au respect innebär att verket inte får ändras eller göras tillgängligt för allmänheten på ett sådant sätt att upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende eller egenart kränks. Man bör t. ex. inte framföra ett seriöst musikverk i jazztakt eller en psalm tillsammans med lätt musik, inte ge ett drama med tragiskt slut en "happy end" och inte förse nakna personer på en målning med kläder. Droit au respect utgör främst ett skydd för de konstnärligt värdefulla verken.

Om upphovsrättens övergång finns regler i 3 kap. Alla regler är dispositiva och gäller därför endast när ej annat avtalats eller får anses avtalat.

Upphovsrätt kan, med undantag för droit moral enligt 3 §, helt eller delvis överlätas. Överlåtelse av exemplar innebär i och för sig inte överlåtelse av upphovsrätt; den som äger en bok eller ett konstverk innehar därför inte reproduktionsrätten till verket. Den till vilken upphovsrätten överlåtits får inte överlåta rätten vidare utom för det fall att rätten ingår i en rörelse och överlåts i samband med denna. Härvid svarar dock överlåtaren fortfarande för avtalets fullgörande (28 §).

Efter upphovsmannens död äger reglerna om giftorätt, arv och testamente tillämpning på upphovsrätten, dvs. både förfoganderätten och droit moral övergår på arvingarna.

Skyddstiden för auktorverk är 50 år efter året för upphovsmannens död. För verk med gemensamt utövad upphovsrätt enligt 6 §, t. ex. ett filmverk, beräknas skyddstiden med utgångspunkt från den sist avlidne upphovsmannens död. Skyddstiden för anonyma och pseudonyma verk är i princip 50 år efter året för offentliggörandet (44 §).

Efter skyddstidens utgång är verken fria med undantag för att reglerna om skydd för klassiska verk i 51 och 52 §§ måste iakttas. Dessa bestämmel-

ser innebär i huvudsak att domstol kan vid vite förbjuda att litterärt eller konstnärligt verk återges offentligt på ett sätt som kränker den andliga odlingens intressen.

I upphovsrättslagen finns också bestämmelser om straff och skadeståndsskyldighet för den som i olika avseenden åsidosätter upphovsmannens rättigheter eller de närstående rättigheterna.

Uppsåtligt eller grovt oaktsamt intrång i upphovsrätten straffas med böter eller fängelse i högst två år (53 §). Även vid obehörig import kan straff följa. För straffbart intrång samt för intrång genom oaktsamhet som inte är grov skall vidare skäligt vederlag för nyttjandet utgå, dvs. i regel normalt honorar betalas, samt övrig ekonomisk eller ideell skada ersättas. Har intrånget skett i god tro, skall skäligt vederlag utgå (54 §). Brott som avses i lagen kan åtalas av allmän åklagare om målsäganden anger brottet till åtal eller om åtal är påkallat ur allmän synpunkt (59 §).

Sammanfattningsvis innebär de redovisade reglerna när det gäller litterära verk att den som skapat verket har en ensamrätt att mångfaldiga verket exempelvis genom att framställa exemplar i tryckt skrift. Upphovsmannen har vidare en ensamrätt att publicera verket genom att t. ex. sprida exemplaren bland allmänheten.

Upphovsrättslagen bygger liksom motsvarande lagar i Danmark, Finland och Norge i stor utsträckning på internationella konventioner som syftar till att ge upphovsmännen skydd oberoende av nationalitetsgränser. Bland dessa konventioner kan särskilt nämnas Bernkonventionen för skydd av litterära och konstnärliga verk som kom till år 1886 och som sedan dess reviderats åtskilliga gånger samt Världskonventionen om upphovsrätt från år 1952. Båda konventionerna bygger på två huvudprinciper. Den ena är att varje konventionsstat skall ge upphovsmän från andra konventionsstater samma skydd som sina egna medborgare. Den andra principen är att en konventionsstat är skyldig att ge de övriga staternas upphovsmän ett visst minimiskydd. Av intresse i förevarande sammanhang är artikel 10 i Bernkonventionen vari föreskrivs att upphovsman till litterära och konstnärliga verk har uteslutande rätt att mångfaldiga verken på vad sätt och i vilken form det vara må. Konventionsstaterna kan dock i sin lagstiftning tillåta mångfaldigande i vissa särskilda fall förutsatt att mångfaldigandet inte gör intrång i det normala utnyttjandet av verket och inte heller oskäligt inkräktar på upphovsmannens legitima intressen.

Sverige är liksom ett mycket stort antal andra länder däribland i stort sett samtliga europeiska stater anslutet till Bernkonventionen. Sverige har också tillträtt Världskonventionen. Svenska verk får härigenom skydd i de flesta länderna i världen och verk från andra konventionsstater skyddas i Sverige på samma sätt som svenska.

Yttrandefrihetsrätt

Enligt 2 kap. 1 § regeringsformen (RF) är varje medborgare gentemot det allmänna tillförsäkrad yttrandefrihet, dvs. frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar, uttrycka tankar, åsikter och känslor. Yttrandefriheten liksom andra grundläggande fri- och rättigheter får i

viss utsträckning begränsas genom lag. I 1 kap. 13 § föreskrivs att yttrandefrihet får begränsas med hänsyn till rikets säkerhet, folkförsörjningen, allmän ordning och säkerhet, enskilda anseende, privatlivets helgd eller förebyggande och beivrande av brott. Också friheten att yttra sig i näringsverksamhet får begränsas. I övrigt får yttrandefriheten begränsas endast om särskilt viktiga skäl föranleder det.

Ett skydd för yttrandefriheten i tryckt skrift har sedan länge funnits i tryckfrihetsförordningen (TF). Genom TF garanteras svenska medborgare en rätt att med iakttagande av tryckfrihetsförordningens bestämmelser fritt i tryckt skrift yttra sina tankar och åsikter, offentliggöra allmänna handlingar samt meddela uppgifter och underrättelser i vilket ämne som helst. Inskränkningar i tryckfriheten får ske genom bestämmelser i TF. I TF har i enlighet härmed särskilt angivits i vilka fall ett yttrande eller offentliggörande i tryckt skrift är förbjudet och kan beivras som tryckfrihetsbrott. Vidare finns i TF (1 kap. 8 § andra stycket) en särskild bestämmelse vari hänvisas till de rättigheter som enligt lag tillkommer upphovsmän till litterära eller konstnärliga verk eller framställare av fotografisk bild och till det lagstadgade förbudet mot att återge litterära eller konstnärliga verk på ett sätt som kränker den andliga odlingens intressen.

I TF finns särskilda regler om vem som ansvarar för innehållet i tryckt skrift, om åtal för tryckfrihetsbrott och om rättegången i tryckfrihetsmål. Sådana mål handläggs i en särskild ordning och ansvarsfrågan skall prövas av en jury. I 1 kap. 4 § TF föreskrivs (den s. k. instruktionen) att alla som har att vaka över efterlevnaden av TF skall ha i åtanke att tryckfriheten utgör grundval för ett fritt samhällsskick, fästa uppmärksamheten mera på ämnets och tankens än på uttryckets lagstridighet, på syftet än på framställningssättet samt i tvivelsmål hellre fria än fälla.

RF:s yttrandefrihetsbegrepp sammanfaller i väsentlig mån med TF:s. I flera hänseenden är yttrandefriheten mer inskränkt än vad de båda grundlagarna direkt ger vid handen. Sålunda finns det åtskilliga slags yttranden som definitionsmässigt faller utanför grundlagsskyddet och därför kan bli föremål för ingripanden utan stöd av TF. Det är här främst fråga om yttranden och offentliggöranden som anses vara brottsliga i annat avseende än såsom ett överskridande av yttrandefrihetens gränser. Som exempel kan nämnas bedrägeri genom annons i en tidning, dvs. fall då yttranden i skrift ingår som ett led i ett brott utan att kunna betecknas som missbruk av yttrandefriheten.

En särskild fråga är huruvida upphovsmännens ensamrätt till sina verk utgör en begränsning av yttrandefriheten i grundlagens mening, och alltså huruvida ingripanden vid upphovsrättsintrång som sker i tryckt skrift kan ske i annan ordning än som föreskrivs i TF. Vid tillkomsten av nuvarande TF framhölls att förordningen skulle innehålla de offentlighetsregler som tjänar till att upprätthålla en allmän och lagbunden tryckfrihet. Det påpekades samtidigt att TF:s bestämmelser inte ingriper i gällande privaträttsliga regler och grundsatser. En erinran i förordningen om denna princip ansågs nödvändig i fråga om rätten för upphovsmannen att genom tryck mångfaldiga bl. a. litterära verk. En hänvisning därom till allmän lag togs därför in i 1 kap. 8 § andra stycket TF. I förarbetena underströks därvid att

rätten att i tryckt skrift yttra sina tankar och åsikter eller meddela uppgifter och underrättelser innebär således icke någon rätt att kränka annans författarrätt (SOU 1947:60). Sin nuvarande lydelse fick bestämmelsen år 1961. Då vidgades hänvisningen i paragrafen med anledning av den samma år införda nya upphovsrättslagen så att hänvisningen helt allmänt kom att avse den rätt som tillkommer upphovsman till skyddat verk. I samband med vissa ändringar i upphovsrättslagstiftningen år 1973 övervägdes också frågan om ändring av 1 kap. 8 § andra stycket TF. Någon sådan ändring genomfördes emellertid ej. Föredragande statsrådet uttalade vid behandlingen av frågan bl. a. — efter att ha erinrat om principen att den tryckfrihetsrättsliga lagstiftningen inte griper in i gällande privaträttsliga regler eller rättsgrundsatser — att tryckfriheten får inskränkas bara genom regler som är meddelade i själva TF samt att i denna därför redan vid dess tillkomst infördes en hänvisning till allmän lag för att klargöra att upphovsrätten kan inskränka tryckfriheten (prop. 1973:15 s. 154). Frågan togs också upp av rättighetsutredningen i betänkandet (SOU 1978:34) Förstärkt skydd för fri- och rättigheter, vilket sedermera lades till grund för vissa ändringar i RF (prop. 1978/79:195). I betänkandet framhöll utredningen att den ekonomiska sidan av upphovsrätten — dvs. ensamrätten att mångfaldiga verket och eljest utnyttja det ekonomiskt — inte bör uppfattas som en begränsning av yttrandefriheten i grundlagens mening. Däremot måste enligt utredningen upphovsmannens ideella rättigheter anses som en sådan begränsning. Utredningens uttalande i frågan lämnades utan erinran av föredragande statsrådet (se prop. 1978/79:195 s. 61).

Det s. k. manifestmålet

Bakgrunden till det s. k. manifestmålet var följande. En regissör vid Göteborgs stadsteater, som drivs i bolagsform, upprättade ett förslag till en för de anställda gemensam överenskommelse, benämnd manifest, om den konstnärliga målsättningen för teatern. Manifestet lästes vid olika tillfällen upp för anställda inom teatern men spreds inte utanför företaget. Utan upphovsmannens tillstånd infördes manifestet sedermera i en dagstidning. Åtal väcktes mot tidningens chefredaktör och den närmast ansvarige tidningsmedarbetaren för upphovsrättsintrång varjämte upphovsmannen yrkade skadestånd.

Tingsrätten ogillade åtalet på grund av att de tilltalade inte vare sig uppsåtligen eller av grov oaktsamhet gjort sig skyldiga till intrång i upphovsrätten. Hovrätten dit målet fullföljdes fann däremot att publiceringen innebar ett upphovsrättsintrång som i vart fall skett av grov oaktsamhet och dömde de tilltalade till ett bötesstraff samt förpliktade dem att utge skadestånd. Sedan talan fullföljts till högsta domstolen fastställde högsta domstolen genom dom den 23 december 1985 (NJA 1985 s. 893) hovrättens domslut. I domen anförde högsta domstolen bl. a. följande.

Det vill alltså synas som om de objektiva förutsättningarna för ett straffbelagt intrång i Peter O:s upphovsrätt är uppfyllda. Frågan härom kräver emellertid, med anledning av den argumentering som har förts och med hänsyn till de onekligen egenartade förhållandena i målet, ytterligare uppmärksamhet.

Å ena sidan gör sig sålunda i detta fall det upphovsrättsliga skyddsintresset inte starkt gällande. Bl. a. har manifestutkastet av allt att döma inte varit avsett att tillgodose upphovsmannens ekonomiska intressen. Dess innehåll har, fastän inte offentliggjort, varit känt i en ganska stor krets. Å andra sidan har det funnits ett betydande allmänintresse av att manifestet publicerades som led i nyhetsförmedlingen och som underlag för den pågående kulturpolitiska debatten angående stadsteaterverksamhetens mål och uppläggning. Informationsbehovet har accentuerats av att diskussionen rörde en verksamhet, som — låt vara i privaträttsliga former — drevs av det allmänna.

Yttrandefriheten och dess spegelbild, informationsfriheten, har i den svenska rättsordningen en hög dignitet, något som främst har kommit till uttryck i regeringsformen och tryckfrihetsförordningen. Här förtjänar framhållas att grundlagstiftaren i 2 kap 13 § regeringsformen betonar vikten av vidaste möjliga yttrandefrihet och informationsfrihet i bl. a. politiska och kulturella angelägenheter. Bestämmelsen riktar sig visserligen endast till normgivaren men är ändå betydande i detta sammanhang. Skäl kan följaktligen anföras för att upphovsrätten i ett fall som det aktuella får vika till förmån för yttrandefrihetens intresse. Frågan blir då om och i vad mån undantag från de formellt tillämpliga reglerna i upphovsrättslagen kan göras i domstolspraxis. Den lösning som i förstone anmäler sig är att publiceringen av det upphovsrättsligt skyddade verket anses straffritt men att upphovsmannen likväl får rätt till ersättning för återgivandet (jfr 9 § 2 st upphovsrättslagen).

Vad saken gäller är alltså inte att ifrågasätta grundlagsenligheten i de föreskrifter i upphovsrättslagen som kan sägas medföra inskränkning i yttrandefriheten; att dessa i och för sig är förenliga med berörda bestämmelser i 2 kap regeringsformen kan knappast betvivlas. Det torde emellertid förhålla sig så att domstolarna har befogenhet att även utan uttryckligen angivet stöd i lag förklara ett annars straffbart handlande straffritt, när den uppkomna situationen är atypisk och knappast förutsedd av lagstiftaren samt starka motstånd kan åberopas mot en kriminalisering.

Det står samtidigt klart att en befogenhet för domstolarna att godta undantagssituationer — vid sidan av de sedan länge vedertagna straffrihetsgrunderna — måste utnyttjas med största försiktighet. För detta talar självfallet i första hand nödvändigheten av att visa respekt för lagstiftarens bestämmanderätt. Men också hänsyn till legalitetsprincipen inom straffrätten ger ett klart företräde åt lagreglering av undantagssituationerna framför en fri rättsbildning inom domstolarna. Det ter sig visserligen mindre betänkligt att i friande riktning avvika från lagtexten i ett straffbud. Ser man saken i ett framtida perspektiv, innebär emellertid en vidareutveckling genom praxis att medborgarna kommer att sväva i större ovisshet om avgränsningen av det straffbara området än annars, eftersom domstolspraxis, allmänt sett, är mera svårtillgänglig och svårgripbar än en författningsreglering.

I fråga om straffbestämmelser med ett mera allmänt, koncentrerat och abstrakt innehåll, av den typ som förekommer i BrB, måste man inte så sällan räkna med ej direkt utsagda undantag från det straffbara området. Här har ofta lagstiftaren själv genom att sätta in uttryck som olovligen eller obehörigen gett klartecken till att hänsyn tas till ej på förhand definierade grunder för att utesluta straffbarhet. I målet gäller det emellertid att tillämpa en straffregel, 53 § 1 st upphovsrättslagen, som får sitt innehåll genom en lång rad andra, delvis detaljerade regler, nämligen dem som upptas i 1 och 2 kap upphovsrättslagen. Dessa innefattar åtskilliga inskränkningar i den primärt gällande upphovsrätten. Vad det i realiteten skulle handla om är alltså att komplettera och utvidga dessa undantagsregler.

Den speciella typ av intressekollision som föreligger i målet har, såvitt framgår, inte direkt uppmärksamrats vid tillkomsten av upphovsrättslagen. Närliggande avvägningsfrågor har emellertid prövats av lagstiftaren. Flera av de uppställda undantagsreglerna har sålunda sin grund i det samhälleliga intresset av information till medborgarna i angelägenheter av allmän vikt. Särskilt framträder detta i de föreskrifter (9 och 24 §§) som upphäver eller inskränker upphovsrätten i fråga om allmänna handlingar hos myndighet. Här bör också nämnas bestämmelserna i 15 § upphovsrättslagen om pressens lånerätt, vilka avser artiklar från andra tidningar och tidskrifter i religiös, politisk eller ekonomisk dagsfråga.

Konfliktsituationen i målet måste givetvis sättas in i ett större sammanhang och jämföras med andra, besläktade fall. Det förefaller vanskligt att säga hur långt ett av yttrandefrihetshänsyn betingat undantag från upphovsrätten i dessa fall skall sträcka sig och hur kriterierna för den icke straffbara publicitetsrätten skall utformas. Det kan också på goda grunder antas att dessa frågor inte är okontroversiella. Man bör här hålla i minnet att även författares rätt till sina verk har rang av grundlagsskyddad rättighet (2 kap 19 § regeringsformen).

Vad sålunda har anförts leder till slutsatsen att uppgiften att i sådana typfall som nu åsyftas begränsa straffansvaret för upphovsrättsintrång till förmån för ett motstående yttrandefrihetsintresse bör förbehållas lagstiftaren.

Det torde trots det sagda kunna uppstå situationer där yttrandefrihetsintresset gör sig gällande med sådan styrka att domstolarna rimligen måste ta ansvar för en friande dom vid åtal för intrång i upphovsrätten. Här avses fall som skulle kunna sägas ha beröringspunkter med de nödsituationer som enligt 24 kap 4 § BrB leder till strafffrihet.

Skäl saknas att här närmare gå in på de förutsättningar under vilka strafffrihet i de nyss berörda, mycket speciella situationerna skall inträda. Det kan nämligen konstateras att det i målet inte rör sig om ett fall där intresset av yttrandefrihet står i sådan bjärt motsättning till skyddet för upphovsrätten som det då måste vara fråga om. Härvidlag räcker det att påpeka att intresset av att ge allmänheten en korrekt information och att bidra till att föra teaterdebatten vidare till största delen — om än inte på alldeles idealiskt sätt — hade kunnat fyllas genom ett referat av idéer och faktauppgifter i manifestet som inte inkräktade på Peter O:s ensamrätt till verket. Det kan inte heller bortses från Peter O:s legitima önskan att offentlig spridning ej gavs åt en framställning som befann sig på utkaststadiet och som kanske inte gjorde full rättvisa åt hans idéer och tankar i ämnet.

Straffrättsligt ansvar kan alltså utkrävas för intrång i Peter O:s upphovsrätt genom återgivande av manifestet i Göteborgs-Posten. Av utredningen framgår att det var Karl B som i egenskap av kulturredaktör tog initiativet till att manifestet fördes in på tidningens kultursida, att han därvid samrådde med Lars H såsom chefredaktör och ansvarig utgivare och att denne godkände publiceringen. Under dessa förhållanden är både Karl B och Lars H ansvariga för intrånget i upphovsrätten. Kränkningen måste, som HovR:n har funnit, anses ha skett i vart fall av grov oaktsamhet.

Yttrandefrihetsutredningen

Yttrandefrihetsutredningen tillkallades år 1977 för att utreda frågan om en ny yttrandefrihetsgrundlag. Utredningen avlämnade år 1979 ett debattbetänkande (SOU 1979:49) Grundlagsskyddad yttrandefrihet. I betänkandet lades fram en skiss till yttrandefrihetsgrundlag som skulle vara gemensam

för tryckta skrifter och andra uttrycksformer. I förslaget fanns en särskild regel om att bestämmelserna i lagen inte hindrade att det i vanlig lag meddelas föreskrifter om skydd mot kränkningar av författare, konstnärer och fotografer i samband med offentligt återgivande av deras verk. Utredningen framhöll (s. 122) att förbehållet avfattats så att endast den ideella sidan av upphovsrätten togs undan från grundlagens tillämpningsområde. Den privaträttsliga sidan av upphovsrätten, förfoganderätten, betraktade utredningen inte som en begränsning av yttrandefriheten. Utredningen påpekade att den nuvarande bestämmelsen i 1 kap. 8 § TF som tillkom år 1960 har ansetts få den konsekvensen att rätten att få tillgång till allmänna handlingar har förlorat sitt grundlagsskydd beträffande alla handlingar som är föremål för upphovsrätt. I stället har man genom en föreskrift i 24 a § upphovsrättslagen (1960:729) förklarat att "allmän handling skall utan hinder av upphovsrätt tillhandahållas i den ordning 2 kap. tryckfrihetsförordningen stadgar" (se också 12 § andra stycket lagen 1960:730 om rätt till fotografisk bild). Rätten att få tillgång till allmänna handlingar skulle sålunda enligt utredningen med detta synsätt kunna elimineras i fråga om alla allmänna handlingar som är föremål för upphovsrätt genom ändring av vanlig lag. Häri ligger ett motiv att ge förbehållet en mera begränsad räckvidd. Man skulle härigenom ansluta sig närmare till TF:s ursprungliga lydelse.

Yttrandefrihetsutredningen avlämnade år 1983 betänkandet (SOU 1983:70) Värna yttrandefriheten, vari framläggs förslag till en yttrandefrihetsgrundlag. Liksom i debattbetänkandet har i lagstiftningsförslaget intagits ett förbehåll för upphovsmännens ideella rättigheter. Utredningen hänvisar i betänkandet till sina uttalanden år 1973. Vidare framhålls att det har visat sig att frågan om förfoganderätten kan vålla komplikationer, främst från informationssynpunkt. Den frågan har aktualiserats i en pågående rättegång. Så länge denna inte är slutförd anser sig utredningen inte böra föreslå någon ändring av bestämmelsen.

Om förbehållet för upphovsrätten görs till föremål för en översyn bör man enligt utredningen vidare uppmärksamma den egendomlighet i fråga om förhållandet mellan rätten att få tillgång till allmänna handlingar och upphovsrätten som påpekades i debattbetänkandet. Som det nu är saknar rätten att få tillgång till allmänna handlingar grundlagsskydd beträffande handlingar som är föremål för upphovsrätt.

På grundval av yttrandefrihetsutredningens betänkande har regeringen i november 1986 beslutat en lagrådsremiss om förstärkt grundlagsskydd för yttrandefriheten. Förslagen i lagrådsremissen innebär bl. a. att det grundlagsskydd som TF ger tryckta skrifter skall införas också för yttranden som framförs offentligt med hjälp av vissa andra medier, t. ex. radio- och TV-sändningar. När det gäller förhållandet mellan yttrandefriheten och upphovsrätten föreslås att undantaget från TF:s tillämpningsområde för upphovsrätten utvidgas till att omfatta också de medier som skall skyddas av de nya reglerna. I anslutning härtill framhåller departementschefen att den fråga som yttrandefrihetsutredningen har berört gäller upphovsrätten snarare än tryckfriheten och att den därför får övervägas i annat lämpligt sammanhang. Departementschefen hänvisar till att den är föremål för behandling i riksdagen med anledning av motionerna L245 och L254.

År 1970 tillsattes en samnordisk utredning med sakkunniga från Danmark, Finland, Norge och Sverige för att göra en allmän översyn av den upphovsrättsliga lagstiftningen, den s. k. nordiska upphovsrättskommittén. Kommittén avgav år 1974 ett delbetänkande med förslag till lagreglering av bl. a. fotokopiering och bandinspelning inom undervisningsverksamhet. Kommitténs förslag ledde för svensk del inte till någon lagstiftning. Nordiska upphovsrättskommittén upplöstes år 1976. I stället tillsattes åren 1976 och 1977 i samtliga nordiska länder, utom Island, nationella utredningar för översyn av den upphovsrättsliga lagstiftningen.

Med stöd av regeringens bemyndigande den 4 mars 1976 tillkallades för svenskt vidkommande tre sakkunniga med uppdrag att se över upphovsrättslagstiftningen m. m. Genom beslut vid regeringssammanträde den 24 februari 1977 erhöll utredningen tilläggsdirektiv. Samtidigt utökades antalet sakkunniga till fem.

De direktiv upphovsrättsutredningen fick år 1976 byggde i huvudsak på riktlinjer som Nordiska ministerrådet antagit år 1975 för en översyn av den nordiska upphovsrättslagstiftningen. I riktlinjerna pekades på att den tekniska utvecklingen ständigt frambringar nya former för utnyttjande av upphovsrättsligt skyddade verk och att det var angeläget att de nya möjligheterna härvidlag togs till vara. Samtidigt framhölls att utvecklingen medfört att det blivit svårare för upphovsmännen att hävda sina rättigheter. Det uttalades att en allmän översyn av upphovsrätten borde göras. Vidare framhölls att det var rimligt att regelsystemet utformades på ett sätt som beaktade samhällets intressen av att upphovsrätten inte lade hinder i vägen för en önskvärd tillgång till upphovsrättsligt skyddade verk. Översynen borde avse inte bara upphovsmännens rättigheter utan också de s. k. närstående rättigheterna.

I direktiven till den svenska utredningen återgavs ministerrådets riktlinjer. Vidare framhölls bl. a. att riktlinjerna inte innebär några begränsningar såvitt avser de frågor som kan tas upp under utredningsarbetet samt att riktlinjerna är öppna och inte innebär att några vägar avvisas för att nå de syften som avses.

I tilläggsdirektiven år 1977 görs vissa förtydligande uttalanden till ledning för det fortsatta utredningsarbetet. Uttalandena hänför sig i huvudsak till vad som anförts i riktlinjerna om vilka lösningar som bör sökas för att man skall komma till rätta med de svårigheter och nackdelar som nuvarande regler skapar. Vidare understryks betydelsen av en fortsatt nordisk rättslikhet på området.

Upphovsrättsutredningen bedriver sitt arbete i etapper och har hittills avlämnat flera betänkanden och en promemoria, senast betänkandet (SOU 1985:51) Upphovsrätt och datorteknik. De tidigare förslagen har lett till lagstiftning.

Motionsmotiveringar

I motion L245 hänvisas till det av yttrandefrihetsutredningen gjorda uttalandet i betänkandet (SOU 1983:79) Värna yttrandefriheten (se ovan s. 10)

samt högsta domstolens dom i manifestmålet. Motionärerna anser att det finns starka skäl att på nytt se över bestämmelserna om förhållandet mellan tryckfriheten och upphovsrätten. Det måste klargöras att tryckfriheten under vissa betingelser skall kunna få företräde framför upphovsrätten. Även högsta domstolen synes ha ansett en sådan översyn naturlig.

Det problem som har aktualiserats avser enligt motionärerna inte främst i vedertagen mening litterära, vetenskapliga eller konstnärliga verk; att oöveligen publicera ett skönlitterärt verk kan normalt inte försvaras med hänvisning till informationsintresset. I upphovsrättslagen har emellertid begreppet verk fått en synnerligen vidsträckt innebörd. Manifestet i det nyss nämnda avgörandet av högsta domstolen var sålunda ett utkast till ett arbetsprogram för teaterverksamheten. Det är inte tillfredsställande att upphovsrätten till en sådan handling skall hindra publicering, om det, som i detta fall, finns ett påtagligt intresse av information och offentlig debatt.

Ännu tydligare exempel kan tänkas fortsätter motionärerna och anför att ett politiskt parti, kanske ett parti med omstörtande verksamhet på sitt program, är i färd med att utarbeta ett mera preciserat handlingsprogram för en bestämd tid. Om en tidning påträffar ett skriftligt utkast till programmet kan det finnas ett stort samhällsintresse av en publicering och en debatt. Rättsläget sådant det gestaltar sig efter högsta domstolens avgörande låter anta att tidningen även i det fallet skulle begå ett brott genom att publicera utkastet.

Motionärerna kan också tänka sig undantagssituationer där det även i fråga om ett skönlitterärt verk skulle te sig ytterst otillfredsställande att ge företräde åt upphovsrätten. Antag att en tidning lyckas spåra en hyllningsdikt som en svensk diplomat har författat och tillägnat diktatorn i det land där diplomaten tjänstgör. Även om denna dikt inte har offentliggjorts utan endast exempelvis föredragits vid en mottagning finns tydligen ett starkt publicitetsintresse. Att här ge diplomatens upphovsrätt ett generellt företräde med den konsekvensen att den tidningsman som publicerar dikten skall dömas till både straff och skadestånd ter sig enligt motionärerna minst sagt diskutabelt.

Motionärerna anser att olika vägar kan tänkas för lösningen av konflikten mellan tryckfriheten och upphovsrätt. En metod är att, i anslutning till yttrandefrihetsutredningens förslag (SOU 1983:70) ge en vidare tillämpning åt den s. k. instruktionen i 1 kap. 4 § TF och då klart ange att domstolen i fall av kollision mellan upphovsrätten och yttrandefriheten också skall kunna betrakta "kränkningen" av upphovsrätten som straffri. I processuellt hänseende bör en i den juridiska doktrinen antydd möjlighet prövas, nämligen att ge den tilltalade en rätt att få frågan om intressekollision prövad av jury.

Det är i sammanhanget enligt motionärerna också nödvändigt att reglera frågan om allmänna handlingar. Som yttrandefrihetsutredningen konstaterade finns inget grundlagsskydd för rätten att få tillgång till allmänna handlingar om handlingarna är föremål för upphovsrätt. I stället medges i vanlig lag, dvs. upphovsrättslagen, att reglerna om allmänna handlingar i grundlag — tryckfrihetsförordningen — skall tillämpas. Det är en principvidrig konstruktion menar motionärerna.

Även motionären i motion L254 hänvisar till högsta domstolens dom i

manifestmålet. Utgången av målet innebär enligt motionären ett långtgående och farligt ingrepp i tryckfriheten. Genom den utvidgning av den litterära upphovsrätten som uppkommit i praxis under senare år skulle omfattande och informativa texter kunna komma att undandras från offentlig publicering. Motionären anser att den genom domstolens avgörande avslöjade lagkonflikten måste lösas genom ändring i lagstiftningen och måste lösas på sådant sätt att tryckfriheten garanteras på bekostnad av upphovsrätten till litterärt verk i vissa fall.

Motionären påpekar att de fall då konflikter mellan upphovsrätt och tryckfrihetsrätt måste lösas till förmån för tryckfrihetsrätten med all säkerhet är mycket svåra att beskriva. Det bör ankomma på regeringen att framlägga förslag om preciseringar i konfliktlösningen. Klart är emellertid att texter av stort allmänt intresse och avseende frågor, i vilka allmän samhällsdebatt förekommer, måste få publiceras även om litterär upphovsmannarätt föreligger eller kan föreligga.

Utskottet

I betänkandet behandlas två motioner vari framförs önskemål om en begränsning av det upphovsrättsliga skyddet till förmån för yttrande- och informationsfriheten.

Regler om författares, kompositörers och konstnärers rätt till sina verk finns i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk. Fotografers rättigheter till sina bilder regleras i lagen (1960:730) om rätt till fotografisk bild. Fotografilagens bestämmelser ansluter nära till upphovsrättslagens regelsystem.

Upphovsrättslagen ger skydd inte bara åt alster av upphovsmannens andliga, skapande verksamhet, s. k. egentlig upphovsrätt, utan även åt vissa rättigheter som står upphovsrätten nära, s. k. närstående rättigheter.

Den egentliga upphovsrätten omfattar enligt 1 § upphovsrättslagen "litterärt eller konstnärligt verk" (auktorverk). Utöver att vara av litterär eller konstnärlig art måste ett auktorverk ha uppnått ett visst mått av självständighet och originalitet eller vad man ibland brukar kalla verkshöjd. Utanför skyddet faller därför t. ex. idéer och uppslag, som flera kan tänkas komma på, vanliga nyhetsmeddelanden och vardagliga samtal. Däremot krävs det inte att verket har något konstnärligt eller litterärt värde. Också litterärt eller konstnärligt undermåliga alster skyddas som verk. Det är inte heller något krav att ett verk skall vara skönlitterärt. Även t. ex. framställningar av beskrivande natur skyddas.

Det upphovsrättsliga skyddet avser inte — till skillnad från exempelvis patentet — själva idén eller tanken bakom verket utan det sätt på vilket idén eller tanken omsatts i praktiken, dvs. den litterära eller konstnärliga utformningen av den. I princip hindrar alltså upphovsrättslagen inte att någon annan än upphovsmannen utnyttjar idén eller tanken bakom en produkt för att skapa ett eget verk.

Vissa auktorverk undantas helt från upphovsrätt. Enligt 9 § undantas bl. a. i princip sådana allmänna handlingar som utgörs av författningar, beslut av myndighet, av svensk myndighet avgivna yttranden samt officiella översättningar av sådana texter.

De rättigheter som upphovsrättslagen ger är dels en rätt att förfoga över verket, dels vissa ideella rättigheter. Förfoganderätten som i huvudsak skyddar det ekonomiska värdet av verket innebär att upphovsmannen ensam har rätt att utnyttja verket genom att framställa exemplar av verket (mångfaldiganderätt) och att göra verket tillgängligt för allmänheten i ursprungligt eller ändrat skick, bearbetning eller översättning, i annan konstart eller i annan teknik. Varje form som verket framträder i är ett exemplar, t. ex. en bok eller en tidningsartikel.

Rätten att göra verket tillgängligt för allmänheten innefattar dels en rätt att framföra verket offentligt (framföranderätten), dels en s. k. exemplarrätt.

Ett verk framförs offentligt när det presenteras för allmänheten i obeständig form, t. ex. när en dikt läses upp eller ett musikstycke spelas offentligt.

Exemplarrätten är en rätt att förfoga över redan färdiga exemplar genom att sprida dem till allmänheten, dvs. till någon som inte tillhör den närmaste familje- eller vänkretsen, eller att visa dem offentligt t. ex. i ett skyltfönster eller på en utställning. En viktig inskränkning finns dock i exemplarrätten. Sedan ett litterärt eller musikaliskt verk givits ut får exemplar som omfattas av utgivningen spridas vidare och visas offentligt.

Upphovsmännens ensamrätt är blott en huvudregel som är inskränkt genom ett antal stadganden i 2 kap. Utformningen av dessa stadganden grundar sig på en avvägning mellan upphovsmännens och samhällets intressen. Undantagen i 2 kap. är vanligen utformade som "fria förfoganden", dvs. verket får utnyttjas utan tillstånd av upphovsmannen och utan ersättning.

I 24 och 24 a §§ finns särskilda regler om myndigheters handlingar. Beträffande sådana handlingar gäller att de även om de enligt 9 § omfattas av upphovsrätt får återges utan upphovsmannens samtycke. Vissa begränsningar finns dock. Enligt 24 a § skall allmän handling utan hinder av upphovsrätt tillhandahållas i den ordning som tryckfrihetsförordningen stadgar.

De huvudsakliga reglerna om upphovsmannens ideella rätt (droit moral) återfinns i 3 §, som behandlar rätten att anges som upphovsman (droit à la paternité) och rätten att motsätta sig förvanskningar och andra angrepp mot verkets integritet (droit au respect).

I upphovsrättslagen finns också bestämmelser om straff och skadeståndsskyldighet för den som i olika avseenden åsidosätter upphovsmannens rättigheter eller de närstående rättigheterna.

Upphovsrättslagen bygger liksom motsvarande lagar i Danmark, Finland och Norge i stor utsträckning på internationella konventioner som syftar till att ge upphovsmännen skydd oberoende av nationalitetsgränser. Bland dessa konventioner kan särskilt nämnas Bernkonventionen för skydd av litterära och konstnärliga verk som kom till år 1886 och som sedan dess reviderats åtskilliga gånger samt Världskonventionen om upphovsrätt från år 1952. Båda konventionerna bygger på två huvudprinciper. Den ena är att varje konventionsstat skall ge upphovsmän från andra konventionsstater samma skydd som sina egna medborgare. Den andra principen är att en konventionsstat är skyldig att ge de övriga staternas upphovsmän ett visst minimiskydd. Av intresse i förevarande sammanhang är artikel 10 i

Bernkonventionen, vari föreskrivs att upphovsman till litterära och konstnärliga verk har uteslutande rätt att mångfaldiga verken på vad sätt och i vilken form det vara må. Konventionsstaterna kan dock i sin lagstiftning tillåta mångfaldigande i vissa särskilda fall förutsatt att mångfaldigandet inte gör intrång i det normala utnyttjandet av verket och inte heller oskäligt inkräktar på upphovsmannens legitima intressen.

Sverige är liksom ett mycket stort antal länder, däribland i stort sett samtliga europeiska stater, anslutet till Bernkonventionen. Sverige har också tillträtt Världskonventionen. Svenska verk får härigenom skydd i de flesta länderna i världen och verk från andra konventionsstater skyddas i Sverige på samma sätt som svenska.

Yttrande- och informationsfriheten regleras i regeringsformen (RF) och tryckfrihetsförordningen (TF). Enligt 2 kap. 1 § RF är varje medborgare gentemot det allmänna tillförsäkrad yttrandefrihet, dvs. frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar, uttrycka tankar, åsikter och känslor. Yttrandefriheten liksom andra grundläggande fri- och rättigheter får i viss utsträckning begränsas genom lag. I 1 kap. 13 § finns föreskrifter om när yttrandefriheten får begränsas. Genom TF garanteras svenska medborgare en rätt att med iakttagande av tryckfrihetsförordningens bestämmelser fritt i tryckt skrift yttra sina tankar och åsikter, offentliggöra allmänna handlingar samt meddela uppgifter och underrättelser i vilket ämne som helst. Inskränkningar i tryckfriheten får ske genom bestämmelser i TF. I TF har i enlighet härmed särskilt angivits i vilka fall ett yttrande eller offentliggörande i tryckt skrift är förbjudet och kan beivras som tryckfrihetsbrott. Vidare finns i TF (1 kap. 8 § andra stycket) en särskild bestämmelse vari hänvisas till de rättigheter som enligt lag tillkommer uphovsman till litterära eller konstnärliga verk eller framställare av fotografisk bild och till det lagstadgade förbudet mot att återge litterära eller konstnärliga verk på ett sätt som kränker den andliga odlingens intressen.

RF:s yttrandefrihetsbegrepp sammanfaller i väsentlig mån med TF:s. I flera hänseenden är yttrandefriheten mer inskränkt än vad de båda grundlagarna direkt ger vid handen. Sålunda finns det åtskilliga slags yttranden som definitionsmässigt faller utanför grundlagsskyddet och därför kan bli föremål för ingripanden utan stöd av TF. Det är här främst fråga om yttranden och offentliggöranden som anses vara brottsliga i annat avseende än såsom ett överskridande av yttrandefrihetens gränser. Som exempel kan nämnas bedrägeri genom annons i en tidning, dvs. fall då yttranden i skrift ingår som ett led i ett brott utan att kunna betecknas som missbruk av yttrandefriheten.

Båda de nu aktuella motionerna har föranletts av en av högsta domstolen år 1985 meddelad dom i ett mål om upphovsrättsintrång, det s. k. manifestmålet. Bakgrunden till målet var följande. En teaterregissör upprättade ett förslag till en överenskommelse, benämnd manifest, om den konstnärliga målsättningen för Göteborgs stadsteater. Avsikten var att manifestet skulle antas av de anställda vid stadsteatern. Teatern drivs i bolagsform. Manifestet lästes vid olika tillfällen upp för anställda inom teatern men spreds inte utanför företaget. Utan uphovsmannens tillstånd infördes manifestet sedermera i en dagstidning. Ätal väcktes mot tidningens chefredaktör och den

närmast ansvarige tidningsmedarbetaren för upphovsrättsintrång varjämte upphovsmannen yrkade skadestånd.

Tingsrätten ogillade åtalet på grund av att de tilltalade inte vare sig uppsåtligen eller av grov oaktsamhet gjort sig skyldiga till intrång i upphovsrätten. Hovrätten dit målet fullföljdes fann däremot att publiceringen innebar ett upphovsrättsintrång som i vart fall skett av grov oaktsamhet och dömde de tilltalade till ett bötesstraff samt förpliktade dem att utge skadestånd. Sedan talan fullföljts till högsta domstolen fastställde högsta domstolen genom dom den 23 december 1985 (NJA 1985 s. 893) hovrättens domslut. I domen övervägde högsta domstolen ingående huruvida straffrihet kunde ifrågakomma med hänsyn till intresset av informationsfrihet.

I motion 1985/86:L245 (fp) framhålls att det finns starka skäl för en översyn av bestämmelserna om förhållandet mellan tryckfriheten och upphovsrätten. Det måste klargöras att tryckfriheten under vissa betingelser skall kunna få företräde framför upphovsrätten. Även högsta domstolen synes enligt motionärerna ha ansett en sådan översyn naturlig. Det problem som har aktualiserats avser enligt motionärerna inte främst i vedertagen mening litterära, vetenskapliga eller konstnärliga verk; att olovligen publicera ett skönlitterärt verk kan normalt inte försvaras med hänvisning till informationsintresset. I upphovsrättslagen har emellertid begreppet verk fått en synnerligen vidsträckt innebörd. Manifestet i det nyss nämnda avgörandet av högsta domstolen var sålunda ett utkast till ett arbetsprogram för teaterverksamheten. Det är inte tillfredsställande att upphovsrätten till en sådan handling skall hindra publicering, om det, som i detta fall, finns ett påtagligt intresse av information och offentlig debatt. Motionärerna anför flera exempel på fall där upphovsrätten enligt deras mening bör vika för informationsfriheten.

Motionärerna anser att olika vägar kan tänkas för lösningen av konflikten mellan tryckfriheten och upphovsrätten. En metod är att ge ett vidare tillämpningsområde åt den s. k. instruktionen i I kap. 4 § TF (se ovan s. 6) och klart ange att domstolen i fall av kollision mellan upphovsrätten och yttrandefriheten också skall kunna betrakta "kränkningen" av upphovsrätten som straffri. I processuellt hänseende bör en i den juridiska doktrinen antydd möjlighet prövas, nämligen att ge den tilltalade en rätt att få frågan om intressekollision prövad av jury.

Det är i sammanhanget enligt motionärerna också nödvändigt att ta upp en fråga om allmänna handlingars offentlighet. Något grundlagsskydd för rätten att få tillgång till allmänna handlingar finns inte för närvarande om handlingarna är föremål för upphovsrätt. I stället föreskrivs i vanlig lag, dvs. upphovsrättslagen, att reglerna om allmänna handlingar i grundlag – tryckfrihetsförordningen – skall tillämpas.

Motionärerna yrkar att en utredning om förhållandet mellan de tryckfrihetsrättsliga och upphovsrättsliga reglerna skall komma till stånd.

Även motionären i motion 1985/86:L254 hänvisar till högsta domstolens dom i manifestmålet. Utgången av målet innebär enligt motionären ett långtgående och farligt ingrepp i tryckfriheten. Genom den utvidgning av den litterära upphovsrätten som uppkommit i praxis under senare år skulle omfattande och informativa texter kunna komma att undandras från of-

fentlig publicering. Motionären anser att den lagkonflikt som avslöjats genom högsta domstolens avgörande måste lösas genom ändring i lagstiftningen på sådant sätt att tryckfriheten garanteras på bekostnad av upphovsrätten till litterärt verk i vissa fall. Utgångspunkten bör vara att texter av stort allmänt intresse och avseende frågor, i vilka allmän samhällsdebatt förekommer, måste få publiceras även om upphovsrätt föreligger eller kan föreligga. Motionären yrkar att förslag till lagstiftning med angivet syfte bör föreläggas riksdagen.

På lagutskottets begäran har konstitutionsutskottet yttrat sig över motionerna. I yttrandet framhåller konstitutionsutskottet det stora värde som vår rättsordning tillmäter yttrande- och informationsfriheten. Utskottets grundinställning är att dessa rättigheter alltid bör tillgodoses i vidast möjliga omfattning.

Konstitutionsutskottet konstaterar att en begränsning i förhållande till upphovsrätten är förutsedd såväl i tryckfrihetsförordningen som i regeringsformens kapitel om medborgerliga fri- och rättigheter.

Konstitutionsutskottet påpekar emellertid att de i motionerna aktualiserade problemen inte kan anses vara av renodlat upphovsrättslig natur. Om en handling som enligt huvudregeln är upphovsrättsligt skyddad förvaras hos ett offentligt organ, kan under de förutsättningar som anges i 2 kap. TF handlingen bli allmän och offentlig. I så fall saknas i stor utsträckning upphovsrätt till handlingen. Inom den offentliga sektorn har bolagsformen blivit allt vanligare. En verksamhet som t. ex. i en kommun bedrivs direkt av kommunen kan i en annan drivas av ett kommunalt bolag. Offentlighetsprincipen gäller i det första fallet men inte i det andra.

Konstitutionsutskottet erinrar om att frågan om handlingsoffentlighet utanför myndighetsområdet har varit föremål för utredning och att vissa förslag till ändringar i det nuvarande regelsystemet föreslogs i betänkandet (SOU 1983:61) Handlingsoffentlighet utanför myndighetsområden. Även yttrandefrihetsutredningen har i sitt betänkande (SOU 1983:70) Värna yttrandefriheten föreslagit en viss utvidgning av offentlighetsprincipen vad gäller meddelarfriheten. För närvarande är yttrandefrihetsfrågorna under beredning i justitiedepartementet och en proposition i ämnet kan, framhåller konstitutionsutskottet, väntas i början av år 1987. Det kan enligt konstitutionsutskottet förutsättas att även frågan om offentlighetsprincipens tillämpning utanför myndighetssektorn kommer att tas upp i detta sammanhang.

Ytterligare en fråga som har anknytning till de problem som behandlas i motionerna berörs enligt konstitutionsutskottet i yttrandefrihetsutredningens betänkande. Det gäller den s. k. instruktionen i 1 kap. 4 § TF. Bestämmelsen föreskriver att alla som har att vaka över TF:s efterlevnad skall ha "i åtanke att tryckfriheten utgör grundval för ett fritt samhällsskick, alltid fästa sin uppmärksamhet mera på ämnets och tankens än på uttryckets lagstridighet, på syftet än på framställningssättet, samt i tvivelsmål hellre fria än fälla". Yttrandefrihetsutredningen konstaterade att det utanför TF:s tillämpningsområde inte finns någon uttrycklig lagregel om rätt och skyldighet att beakta yttrandefrihets- och informationsfrihetsintressena i fall av kollision mellan dessa och något annat av rättsordningen skyddat intresse. Som exempel på sådana intressekollisioner pekade utredningen på mål som

rör intrång i upphovsrätt och mål som rör sättet för anskaffande av uppgifter för publicering; de målen handläggs som vanliga brottmål och instruktionen är inte tillämplig där. Enligt utredningen är det en brist i gällande rätt att något formellt stöd för att beakta yttrande- och informationsfrihetsintressen i vanliga brottmål saknas. Yttrandefrihetsutredningen föreslog därför att en bestämmelse motsvarande 1 kap. 4 § TF skulle införas i yttrandefrihetsgrundlagen och i tryckfrihetsförordningen för att tillgodose detta syfte. Även denna fråga får utskottet, framhålls det vidare, anledning att återkomma till i samband med behandlingen av yttrandefrihetspropositionen.

Konstitutionsutskottet erinrar slutligen om att upphovsrättslagen inte hindrar att innehållet i en upphovsrättsligt skyddad handling refereras i tryckt skrift. Häri ligger enligt utskottets mening en betydande fördel från yttrande- och informationssynpunkt.

Sammanfattningsvis anser konstitutionsutskottet mot bakgrund av det anförda att några åtgärder från riksdagens sida med anledning av motionsyrkandena inte är påkallade.

Lagutskottet ansluter sig till vad konstitutionsutskottet sålunda anfört och vill härutöver framhålla att det är en grundläggande förutsättning för litterär och konstnärlig verksamhet och därmed för kulturlivet i stort att upphovsmännen tillförsäkras en ensamrätt till sina verk och därigenom bl. a. en möjlighet till ersättning för sina prestationer. Även utanför kulturområdet har upphovsmännens rätt att utnyttja sina verk stor betydelse. För dagspressen exempelvis kan det vara av väsentligt intresse att ensamrätt kan hävdas till mera kvalificerade tidningsartiklar. Utskottet konstaterar således att upphovsrätten fyller en viktig funktion i dagens samhälle. I linje härmed har också utskottet då frågor om det upphovsrättsliga skyddet tidigare varit aktuella framhållit att det finns anledning att se allvarligt på förfaranden som innebär intrång i upphovsrätten.

Upphovsmännens förfoganderätt innebär i praktiken en inskränkning av yttrandefriheten i så mätto att skyddade verk inte utan upphovsmännens samtycke får återges i tryckta skrifter eller framföras offentligt. Som närmare framgår av redogörelsen ovan (s. 6, 7, 9 och 10) har förhållandet mellan yttrandefriheten och upphovsrätten övervägts ingående vid flera tillfällen. Vad som därvid förekommit ger vid handen att upphovsmännens förfoganderätt till sina verk inte innefattar någon begränsning av yttrandefriheten i grundlagens mening. I den lagrådsremiss om förstärkt grundlagsskydd för yttrandefriheten som nyligen beslutats av regeringen framhåller också departementschefen att den fråga som aktualiserats genom det s. k. manifestmålet gäller upphovsrätten snarare än tryckfriheten. Utskottet delar denna uppfattning.

Vid en bedömning av frågan huruvida det med hänsyn till främst intresset av en fri informationsgivning är motiverat att en sådan översyn som begärs av motionärerna kommer till stånd måste beaktas att i upphovsrättslagen gjorts flera undantag från huvudregeln om upphovsmännens ensamrätt. Undantagen har bl. a. kommit till för att samhällets intresse av en fri opinionsbildning skall tillgodoses. Den närmare omfattningen av undantagen framgår av redogörelsen ovan (s. 4). Av betydelse i sammanhanget är också som konstitutionsutskottet påpekar att inom ramen för upphovsrättslagens

regler innehållet i skyddade verk kan refereras i exempelvis dagstidningar utan upphovsmannens samtycke. Enligt utskottets mening får upphovsrättslagen i sin nuvarande utformning anses innefatta en lämplig avvägning mellan upphovsmännens intressen och intresset av en fri opinionsbildning. Att som motionärerna närmast synes åsyfta införa en ordning enligt vilken upphovsrätten får stå tillbaka, för informationsfriheten skulle innebära en kraftig urholkning av upphovsmännens privaträttsliga skydd. Med hänsyn till den betydelse upphovsrätten har kan utskottet inte ställa sig bakom en sådan ordning. Utskottet vill också understryka att den inte torde vara förenlig med de förpliktelser som Sverige enligt Bernkonventionen åtagit sig gentemot ett mycket stort antal andra länder.

Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet bifall till motionerna.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motionerna 1985/86:L245 och 1985/86:L254.

Stockholm den 20 januari 1987

På lagutskottets vägnar

Per-Olof Strindberg

Närvarande: Per-Olof Strindberg (m), Lennart Andersson (s), Owe Andréasson (s), Stig Gustafsson (s), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Inga-Britt Johansson (s), Bengt Kronblad (s), Bengt Harding Olson (fp), Gunnar Thollander (s), Marianne Karlsson (c), Berit Löfstedt (s), Ewa Hedkvist Petersen (s), Håkan Stjernlöf (m) och Mona Saint Cyr (m).

Reservation

Ulla Orring och Bengt Harding Olson (båda fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 17 med "På lagutskottets" och slutar på s. 19 med "till motionerna" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill framhålla att det upphovsrättsliga regelsystemet fyller en viktig funktion i dagens samhälle. Att upphovsmännen tillförsäkras en ensamrätt till sina verk och därigenom bl. a. en möjlighet till ersättning för sina prestationer är sålunda en förutsättning för ett rikt och mångfasetterat kulturliv. Som motionärerna framhåller har emellertid upphovsrättslagen ett mycket vidsträckt tillämpningsområde och skyddar åtskilliga produkter som i likhet med det s. k. manifestet får anses ha ett förhållandevis ringa behov av skydd. Samtidigt förhåller det sig så att upphovsmännens förfoganderätt innebär i praktiken en inskränkning av yttrandefriheten i så måtto att skyddade verk inte utan upphovsmännens samtycke får återges i tryckta skrifter eller framföras offentligt oavsett hur stort intresset av verkens publicering än är.

I likhet med vad som anförs i en avvikande mening till det yttrande som konstitutionsutskottet avgivit över motionerna anser lagutskottet att det inte kan förutsättas att de problem som aktualiserats i manifestet kan annat än marginellt komma att lösas i samband med behandlingen av den blivande propositionen på grundval av yttrandefrihetsutredningens betänkande (SOU 1983:61) Värna yttrandefriheten. Utskottet anser det därför motiverat att förhållandet mellan det upphovsrättsliga och tryckfrihetsrättsliga regel-systemet utreds särskilt. Det bör ankomma på regeringen att bestämma formerna för utredningsarbetets bedrivande. Utskottet vill dock understryka att utredningsarbetet bör ha som inriktning att ett upphovsrättsintrång bör kunna vara straffritt i sådana fall där det föreligger ett påtagligt intresse av information och debatt. Vid prövningen av frågan bör Sveriges förpliktelser enligt Bernkonventionen beaktas. En fråga som vidare bör utredas är om inte mål vari intressekollision mellan upphovsrätt och yttrandefrihet aktualiseras bör kunna prövas i tryckfrihetsrättslig ordning av en jury.

Vad utskottet sålunda anfört med anledning av motionerna L245 och L254 bör ges regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

att riksdagen med anledning av motionerna 1985/86:L245 och 1985/86:L254 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

Konstitutionsutskottets yttrande

1986/87:1 y

med anledning av motioner om förhållanden mellan tryckfrihet och upphovsrätt

---

LU
1986/87:11
Bilaga

Till lagutskottet

Lagutskottet har berett konstitutionsutskottet tillfälle att yttra sig över motionerna 1985/86:L245 av Karin Ahrland och Birgit Friggebo (båda fp) och 1985/86:L254 av Nic Grönvall (m).

Motionerna

I motion 1985/86:L245 yrkas, att riksdagen beslutar att hos regeringen begära särskild utredning av förhållandet mellan de upphovsrättsliga och tryckfrihetsrättsliga reglerna i enlighet med de utgångspunkter som angivits i motionen.

I motionen påtalas den vidsträckta innebörd som begreppet "verk" fått i upphovsrättslagstiftningen. Som utgångspunkt anges ett högsta domstolsavgörande från 1985, vari ett s. k. manifest, ett utkast till ett arbetsprogram för verksamheten vid Göteborgs stadsteater, tillerkänts upphovsrättsligt skydd trots att detta skyddsintresse enligt domstolen inte gjorde sig starkt gällande medan det förelåg ett betydande allmänintresse av att manifestet publicerades som ett led i nyhetsförmedlingen och som underlag för den pågående kulturpolitiska debatten angående stadsteaterverksamhetens mål och uppläggning. Det är enligt motionen inte tillfredsställande att upphovsrätten till en sådan handling som manifestet skall hindra publicering när det finns ett påtagligt intresse av information och offentlig debatt. I motionen ges också andra exempel på fall där det enligt motionärernas uppfattning skulle vara olyckligt om upphovsrätten hindrade publicering. För att förbättra förhållandena föreslås att den upphovsrättsliga kränkningen under vissa förhållanden skall kunna vara straffri och att den tilltalade ges möjlighet att få frågan om intressekollision prövad i tryckfrihetsrättslig ordning av en jury. I motionen kritiserar också den nuvarande ordningen att i upphovsrättslagen regleras när bestämmelserna om allmänna handlingars offentlighet skall ta över upphovsrätten.

I motion 1985/86:L254 av Nic Grönvall (m) hemställs, att riksdagen hos regeringen begär förslag om garantier för tryckfriheten också i de fall då litterär upphovsrätt kan hävdas till tryckta alster som innehåller information av stort allmänt intresse.

Också denna motion tar det i det föregående nämnda avgörandet av högsta domstolen som utgångspunkt. I motionen påtalas, att genom den utvidgning

av skyddet för den litterära upphovsrätten som uppkommit i praxis under senare år kan texter som är av stort allmänt intresse och som är föremål för samhällsdebatt kunna undandras publicering. Enligt motionen måste den lagkonflikt som här föreligger lösas på ett sådant sätt att tryckfriheten i vissa fall prioriteras i förhållande till upphovsrätten.

Gällande rätt rörande upphovsrätt i allmänhet

Tryckfriheten sådan den garanteras i tryckfrihetsförordningen (TF) har till syfte att säkerställa ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning (1 kap. 1 §).

Enligt 1 kap. 3 § TF får missbruk av tryckfriheten inte medföra ansvar i annan ordning eller i annat fall än som stadgas i förordningen. Detta innebär dock inte att frågan om ansvaret för innehållet i tryckt skrift regleras uteslutande av TF. Är innehållet brottsligt i annat hänseende än som ett överskridande av yttrandefrihetens gränser kan ansvar utkrävas enligt allmän lag (yttrandet kan t. ex. utgöra bedrägeri eller anstiftan till något förmögenhetsbrott). Beträffande skyddet för upphovsrätten finns en särskild bestämmelse i 1 kap. 8 § andra stycket TF, vari görs en hänvisning till lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk vad gäller den rätt som tillkommer upphovsman till sådant verk m. m. Även 2 kap. regeringsformen innehåller ett förbehåll för upphovsrätten (19 §).

Upphovsrätt föreligger enligt 1 kap. 1 § upphovsrättslagen bl. a. för den som skapat ett litterärt eller konstnärligt verk, vare sig det utgör skönlitteratur eller beskrivande framställning i skrift eller tal. Enligt 2 § innefattar upphovsrätten i princip ensamrätt att förfoga över verket genom att framställa exemplar av det eller genom att göra det tillgängligt för allmänheten.

Enligt förarbetena till upphovsrättslagen (prop. 1960:17, LU 1960:41 och 43) ligger i ordet "verk" ett krav på att den produkt av andligt arbete som det är fråga om skall ha höjt sig till en viss grad av andlig självständighet och originalitet, varmed inte åsyftas någon litterär eller konstnärlig värdesättning. Det är endast verket såsom resultat av en individuell formgivning som är skyddat inte de uttrycksmedel som använts även om de är högst karakteristiska för upphovsmannen.

Yttrandefrihetsutredningen

Yttrandefrihetsutredningen tog i sitt betänkande Värna yttrandefriheten också upp frågan om förfoganderätten enligt upphovsrättslagen. Utredningen ansåg sig inte böra föreslå någon ändring i gällande regler med hänsyn till att frågan då var föremål för rättegång. Utredningens förslag blev därför att förbehållet för upphovsrätten i tryckfrihetsförordningen fick behålla sin nuvarande innebörd.

Målet handlade om ansvar och skadestånd för ansvarige utgivaren för Göteborgsposten därför att tidningen utan författarens medgivande publicerat ett förslag till en för de anställda vid Göteborgs stadsteater, som drivs i bolagsform, gemensam överenskommelse, kallad manifest, om en konstnärlig målsättning för teatern. Samtliga domstolar (tingsrätt, hovrätt och högsta domstolen) fann att manifestet var att anse som ett litterärt verk i upphovsrättslagens mening.

Bernkonventionen

Sverige har tillträtt 1886 års Bernkonvention för skydd av litterära och konstnärliga verk. Enligt artikel 1 i konventionen bildar de länder för vilka konventionen gäller en union för skydd av upphovsmäns rättigheter till deras litterära och konstnärliga verk. Enligt artikel 2 omfattar uttrycket "litterära och konstnärliga verk" alla alster på det litterära, vetenskapliga och konstnärliga området, oavsett på vilket sätt och i vilken form de kommit till uttryck.

Unionsländerna har i sin lagstiftning rätt att föreskriva att litterära och konstnärliga verk inte skall åtnjuta skydd om de inte "upptagits på ett materiellt underlag". (Härmed torde avses t. ex. muntliga spontana framställningar som inte nedtecknats.)

Upphovsrätt till allmänna handlingar

I princip saknas upphovsrätt till allmänna handlingar hos myndigheter. Vissa sådana handlingar, t. ex. officiella kartor, bildkonst och musikaliska verk kan dock åtnjuta skydd. Allmänt gäller dock att en allmän handling skall utan hinder av upphovsrätt tillhandahållas i den ordning 2 kap. tryckfrihetsförordningen stadgar. Bestämmelserna om allmänna handlingars förhållande till upphovsrätten är intagna i upphovsrättslagen (jfr 9, 24 och 24 a §§).

Bernkonventionen medger undantag från det upphovsrättsliga skyddet för officiella texter.

Enligt vad yttrandefrihetsutredningen uttalade i sitt i det föregående anmärkta betänkande var det en egendomlighet att rätten att få tillgång till allmänna handlingar som är föremål för upphovsrätt saknade grundlagskydd.

Konstitutionsutskottets överväganden

I motionerna påtalas de hinder i tryckfriheten som kan föranledas av det upphovsrättsliga skyddet.

Allmänt vill utskottet med anledning av motionerna framhålla det stora värde som vår rättsordning tillmäter yttrande- och informationsfriheten. Utskottets grundinställning är att dessa rättigheter alltid bör tillgodoses i vidaste möjliga omfattning.

Det kan konstateras att en begränsning i förhållande till upphovsrätten är

förutsedd såväl i tryckfrihetsförordningen som i regeringsformens kapitel om medborgerliga fri- och rättigheter. Båda dessa grundlagar beaktar genom uttryckliga bestämmelser författares m. fl. rätt till sina verk. Upphovsrätten är lagfäst i upphovsrättslagen (1960:729). Sverige har vidare anslutit sig till 1886 års Bernkonvention för skydd av litterära och konstnärliga verk, vilken i flera viktiga avseenden innehåller ett skydd som motsvarar upphovsrättslagens.

Utskottet vill emellertid framhålla att de i motionerna aktualiserade problemen inte kan anses vara av renodlat upphovsrättslig natur. Om en handling som enligt huvudregeln är upphovsrättsligt skyddad förvaras hos ett offentligt organ, kan under de förutsättningar som anges i 2 kap. TF handlingen bli allmän och offentlig. I så fall saknas i stor utsträckning upphovsrätt till handlingen. Inom den offentliga sektorn har bolagsformen blivit allt vanligare. En verksamhet som t. ex. i en kömmun bedrivs direkt av kommunen kan i en annan drivas av ett kommunalt bolag. Offentlighetsprincipen gäller i det första fallet men inte i det andra.

Frågan om handlingsoffentlighet utanför myndighetsområdet har varit föremål för utredning, och vissa förslag till ändringar i det nuvarande regelsystemet föreslogs i betänkandet SOU 1983:61. Även yttrandefrihetsutredningen har i sitt betänkande (SOU 1983:70) föreslagit en viss utvidgning av offentlighetsprincipen vad gäller meddelarfriheten. För närvarande är yttrandefrihetsfrågorna under beredning i justitiedepartementet och en proposition i ämnet kan väntas i början av nästa år. Det kan förutsättas att även frågan om offentlighetsprincipens tillämpning utanför myndighetssektorn kommer att tas upp i detta sammanhang.

Ytterligare en fråga som har anknytning till de problem som behandlas i motionerna berörs i yttrandefrihetsutredningens betänkande. Det gäller den s. k. instruktionen i 1 kap. 4 § TF. Bestämmelsen föreskriver att alla som har att vaka över TF:s efterlevnad skall ha "i åtanke att tryckfriheten utgör grundval för ett fritt samhällsskick, alltid fästa sin uppmärksamhet mera på ämnets och tankens än på uttryckets lagstridighet, på syftet än på framställningssättet, samt i tvivelsmål hellre fria än fälla". Yttrandefrihetsutredningen konstaterade att det utanför TF:s tillämpningsområde inte finns någon uttrycklig lagregel om rätt och skyldighet att beakta yttrandefrihets- och informationsfrihetsintressena i fall av kollision mellan dessa och något annat av rättsordningen skyddat intresse. Som exempel på sådana intressekollisioner pekade utredningen på mål som rör intrång i upphovsrätt och mål som rör sättet för anskaffande av uppgifter för publicering; de målen handläggs som vanliga brottmål och instruktionen är inte tillämplig där. Enligt utredningen är det en brist i gällande rätt att något formellt stöd för att beakta yttrande- och informationsfrihetsintressen i vanliga brottmål saknas. Yttrandefrihetsutredningen föreslog därför att en bestämmelse motsvarande 1 kap. 4 § TF skulle införas i yttrandefrihetsgrundlagen och i tryckfrihetsförordningen för att tillgodose detta syfte. Även denna fråga får utskottet anledning att återkomma till i samband med behandlingen av yttrandefrihetspropositionen.

Utskottet vill slutligen erinra om att upphovsrättslagen inte hindrar att innehållet i en upphovsrättsligt skyddad handling refereras i tryckt skrift.

Häri ligger enligt utskottets mening en betydande fördel från yttrande- och informationssynpunkt.

Sammanfattningsvis anser utskottet mot bakgrund av det anförda att några åtgärder från riksdagens sida med anledning av motionsyrkandena inte nu är påkallade.

Stockholm den 13 november 1986

På konstitutionsutskottets vägnar

Olle Svensson

Närvarande: Olle Svensson (s), Anders Björck (m), Wivi-Anne Cederqvist (s), Bertil Fiskesjö (c), Sture Thun (s), Hans Nyhage (m), Anita Modin (s), Sören Lekberg (s), Gunnar Björck i Värmdö (m), Torgny Larsson (s), Bengt Kindbom (c), Ingela Mårtensson (fp), Margitta Edgren (fp), Bo Hammar (vpk) och Ture Ångqvist (s).

Avvikande mening

av Ingela Mårtensson och Margitta Edgren (båda fp) som anser att utskottet fr. o. m. det stycke på s. 24 som börjar "Utskottet vill" till yttrandets slut bort anföra följande:

Även om vissa frågor som tagits upp i motionerna kommer att övervägas vid behandlingen av yttrandefrihetspropositionen kan det inte förutsättas att man i detta sammanhang annat än marginellt kan lösa de problem från yttrande- och informationsfrihetssynpunkt som aktualiserats i det s. k. manifestmålet. Enligt utskottets mening är det därför motiverat att särskilt utreda förhållandet mellan det upphovsrättsliga och det tryckfrihetsrättsliga regelsystemet. Utredningen bör ha som inriktning att en upphovsrättslig kränkning skall kunna vara straffri i sådana fall där det föreligger ett påtagligt intresse av information och debatt. Utredningen bör också enligt utskottets mening undersöka förutsättningarna för att ge den tilltalade möjlighet att få den nämnda intressekollisionen prövad i tryckfrihetsrättslig ordning av en jury.

Med det anförda förordar utskottet att motionerna tillstyrks.

